

Nr 639

Av herr **Wahrendorff m. fl.**, om ökade anslag till anordnande och drift av verkstäder för handikappade, m. m.

(Lika lydande med motion nr 529 i Första kammaren)

I vårt land liksom i andra länder på jämförlig ekonomisk nivå utgör frågorna rörande den svårplacerade arbetskraften betydande problem, inte minst emedan den utgör en heterogen grupp. Ett betydande inslag utgöres av äldre, som till följd av de krav som ställs inte kan upprätthålla tidigare sysselsättning eller som till följd av strukturomvandling på äldre år friställes inom den sysselsättning de dittills upprätthållit. En annan grupp utgöres av dem som från födseln varit eller till följd av olycksfall eller sjukdom blivit fysiskt handikappade. En tredje grupp utgöres av de psykiskt handikappade, däribland sådana vilkas biologiskt grundade förmåga inte motsvarat de psykiska påfrestningarna inom arbetslivet. Som en fjärde grupp kan redan nu räknas sådana som i och för sig inte fått sin förmåga nedsatt vare sig psykiskt eller fysiskt men som till följd av sin intellektuella utrustning inte förmått att i tillräcklig utsträckning tillgodogöra sig utbildning för att kunna motsvara de alltmer ökade kraven på den öppna arbetsmarknaden. Som särskilda grupper i sammanhanget framstår bl. a. nykterhetsvårdens och kriminalvårdens klientel.

Givetvis måste åtgärder vidtagas även utanför arbetsmarknadspolitikens område för att komma till rätta med här berörda problem. Särskilt bör nämnas en intensifiering och upprustning av den medicinska rehabiliteringen och därpå följande åtgärder som avser att göra vederbörande kapabel att över huvud taget utföra arbete, en för en betydande del av t. ex. specialklass eleverna särskilt avpassad yrkesutbildning och mera aktiva och till arbetsvårdslinjen anpassade metoder på hela socialvårdsfältet samt intensifierad forskning och upplysningsverksamhet rörande de psykiska påfrestningarna inom arbetslivet. Oavsett dessa åtgärder utgör den svårplacerade arbetskraften arbetsmarknadens ur social synpunkt allra besvärligaste problem, ett problem som f. ö. synes bli allt större.

Inom produktionen ställs allt större krav på effektivitet och på att arbetskraften skall motsvara den alltmer avancerade tekniken. F. n. är detta den främsta möjligheten till en ökad produktivitet och således helt i linje med de allmänna samhällsekonomiska strävandena. För den svårplacerade och potentiellt svårplacerade arbetskraften innebär emellertid den företagseko-

nomiska bedömning som måste göras inom varje produktionsenhet allt större risker att friställas och allt större svårigheter att erhålla nytt arbete på den öppna arbetsmarknaden. Från strikt ekonomiska utgångspunkter kan det f. ö. ifrågasättas om inte en betydande del av dem som nu livligast frekventerar arbetsförmedlingarna borde erbjudas andra möjligheter än dem som finns på den öppna marknaden, enär de inte förmår upprätthålla anvisad sysselsättning längre tid och till den del de upprätthåller sysselsättning har svårt att motsvara de krav som berörts ovan.

Mot dessa allmänna ekonomiska och tekniska skäl måste ställas dels ett samhällsekonomiskt skäl, dels ett skäl som kan betecknas som humanitärt.

Det samhällsekonomiska skälet utgöres av att även arbetskraft, som icke motsvarar den öppna arbetsmarknadens krav, förmår prestera ett arbetsresultat som visserligen inte kännetecknas av samma höga produktivitet men som ändå är samhällsekonomiskt värdefullt, emedan det medverkar till att höja den totala produktionen. Det humanitära skälet kan sammanfattas med begreppet rätten till arbete. Detta begrepp gäller inte enbart den materiella rätten till arbete utan också varje människas rätt att genom arbetslivet deltaga i och inkluderas i samhällsgemenskapen. I detta sammanhang kan det också sägas gälla förverkligandet av önskemålet att känna sig nyttig, vilket är av avgörande betydelse för uppnåendet av bästa möjliga resultat av en viss rehabiliteringsinsats.

Mellan de båda sistnämnda skälen föreligger inga nämnvärda motsatsförhållanden. Skall dessa båda skäl kunna förenas med de tidigare nämnda ekonomiska skälen, fordras dock särskilda dispositioner. Det måste vid sidan av den öppna arbetsmarknaden finnas möjligheter till en för de svårplacerade speciellt avpassad sysselsättning. Sådana möjligheter har tillskapats genom s. k. arkivarbeten samt verkstäder för skyddad sysselsättning och halvskyddad sysselsättning. Resurserna är dock helt otillräckliga i förhållande till behovet och möjligheterna inte så differentierade som är önskvärt med hänsyn till de olika inriktningarna av de svårplacerades arbetsförmåga. Skall tillräckliga möjligheter tillskapas måste åtgärder vidtagas både för att uppnå en snabb upprustning och för att på längre sikt till skapa en ändamålsenlig och med tillräcklig kapacitet utrustad organisation.

Av statsverkspropositionen framgår att det finns möjligheter till en ökad kapacitet om blott erforderliga medel ställs till förfogande. Arbetsmarknadsstyrelsens hemställan härom har emellertid avisats av departementschefen. Detta gäller främst kostnaderna för arbetsprövning vid arbetsträningsverkstäder, bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade samt bidrag till driften av verkstäder för handikappade.

I syfte att så snabbt som möjligt kunna tillgodose behovet av arbetsprövning har arbetsmarknadsstyrelsen undersökt möjligheterna att utan kost-

nadskrävande investeringar i anslutning till träningsverkstäderna anordna sådan provning. En förutsättning härför har befunnits vara att kostnaderna för provningarna bestrides med statsmedel. Överläggningar pågår rörande ordnandet av provningsresurser vid ett 20-tal träningsverkstäder, och i vissa fall är sådana resurser redan i funktion. Arbetsmarknadsstyrelsen har uttryckligen framhållit att departementschefens uttalande i proposition 53/1963 varit vägledande. Innehörden i detta uttalande är att verksamheten vid arbetsträningsverkstäderna inte bör bindas vid någon viss form under avsevärd tid framåt och att man bör undvika att genom dyrbara investeringar ekonomiskt binda sig vid en avancerad arbetsprovning vid verkstäderna. I konsekvens härmed har arbetsmarknadsstyrelsen förutsatt att den mera avancerade provningen skall förbehållas statens arbetsklirik och de motsvarande institutioner som framdeles kan komma att upprättas. Trots detta har departementschefen — under hänvisning till proposition 53/1963 — avvisat arbetsmarknadsstyrelsens förevarande framställning.

Det bör uppmärksammas att kapaciteten vid statens arbetsklirik är helt otillräcklig i förhållande till behovet. 150—200 provningar per år kan genomföras, medan behovet beräknas vara 1 500 fall årligen. Att under sådana förhållanden avvisa tillvaratagandet av befintliga möjligheter till provning av enklare arbetsprovingsfall — som i nuvarande situation knappast lär kunna komma i fråga vid arbetskliriken — är enligt vår mening anmärkningsvärt. Vi föreslår att riksdagen beslutar i enlighet med arbetsmarknadsstyrelsens framställning i ärendet. Med hänsyn till den relativt ringa kostnaden och ifrågavarande anslags omfattning och karaktär torde inte någon särskild medelsanvisning vara erforderlig.

I sin framställning rörande bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade har arbetsmarknadsstyrelsen erinrat om att det vid årsskiftet 1962/63 disponerades sammanlagt 3 685 platser vid dylika verkstäder, men det totala platsbehovet beräknades till ca 20 000. Arbetsmarknadsstyrelsen har föreslagit att grunderna för statsbidrag till anordnandet av verkstäder skall förbättras. Enligt styrelsen bör den nuvarande bidragsgrunden — högst 325 kr/m² eller med samma belopp som statsbidraget till provisoriska skollokaler — höjas till högst 390 kr/m² eller med samma belopp som statsbidraget till permanenta skollokaler. Syftet är givetvis att stimulera anordnandet av verkstäder för handikappade. Vi föreslår att riksdagen beslutar i enlighet med denna framställning och att vederbörande anslag uppräknas i enlighet med arbetsmarknadsstyrelsens framställning.

I fråga om bidraget till driften av verkstäder för handikappade har arbetsmarknadsstyrelsen framhållit att den nuvarande bestämmelsen att bidrag må utgå med högst 50 procent av verkstädernas redovisade underskott, dock högst 2 000 kronor per arbetsplats, kan medföra en viss återhållsamhet beträffande differentierade träningsresurser, läkartillsyn, kurativ verksamhet och andra kostnadskrävande kvalificerade åtgärder. Arbets-

marknadsstyrelsen hemställer om bemyndigande att pröva bidragsbeloppets storlek från fall till fall. Vi föreslår att riksdagen beslutar i enlighet med denna hemställan.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller även att den halvskyddade sysselsättning som finns vid ett antal industriföretag är mycket värdefull men att ansträngningarna att förmå ytterligare industriföretag att ta upp sådan verksamhet inte medfört att något nytillskott skett. Främsta anledningen härtill är att statsbidraget endast delvis kompenserar företagen för deras merkostnader. Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår därför att statsbidraget höjes från en krona per arbetstimme till högst 3 kronor per arbetstimme. Då en sådan förbättring skulle medföra förutsättningar för en avsevärd utbyggnad av den halvskyddade sysselsättningen och därmed arbetsmöjligheter för sådana svårplacerade som nu inte kan sysselsättas, föreslår vi att riksdagen beslutar i enlighet med arbetsmarknadsstyrelsens hemställan.

Såsom ovan framhållits får man för framtiden räkna med att behovet av åtgärder för att kunna sysselsätta här åsyftade svårplacerade arbetskraft kommer att öka. Det har också framgått att resurserna nu inte motsvarar det aktuella behovet. En särskild brist utgöres av att man saknar ordentlig kännedom om det aktuella behovets faktiska omfattning. Arbetsmarknadsstyrelsen har såsom nämnts beräknat platsbehovet inom den skyddade sysselsättningen till ca 20 000. Till grund för denna beräkning ligger vissa undersökningar, som genomförts på olika håll i landet. Vid dessa undersökningar har registrerats alla som kommit i kontakt med myndigheterna — arbetsförmedlingar, försäkringskassor, nykterhetsnämnder etc. — och därvid företett ett arbetsvårdsbehov. När arbetsvårdsresurserna sedermera byggts ut på grundval av undersökningsresultaten, har det visat sig att det faktiska behovet inte blivit täckt. Det finns med andra ord ett latent behov av arbetsvårdsinsatser, som framkommer först när reella möjligheter skapats och det sålunda ter sig meningsfullt för envar behövande att söka arbetsvård. Arbetsmarknadsstyrelsens beräkningar innefattar inte detta oregistrerade behov. Än mindre finns någon kännedom eller beräkning rörande hur arbetsvårdsbehovet kommer att utvecklas för framtiden. Det enda som med någon grad av säkerhet kan förutsägas är att behovet — av skäl som anförts ovan — kommer att öka.

Läget för den socialt angelägna uppgift som de olika arbetsvårdsinsatserna utgör är således synnerligen otillfredsställande. Enligt vår mening bör ett sådant program för arbetsvårdens och därtill knutna aktiviteters utbyggnad snarast framläggas och fastställas. Programmet bör förslagsvis främst omfatta följande punkter.

Inventering av behovet. Inventeringen torde enklast kunna genomföras om undersökningar av ovan nämnda art snarast möjligt genomföres över hela landet. Det vore önskvärt att man finge kartlagt hela det faktiska behovet, således även det med nämnda metod latent behovet, men då detta uppen-

barligen skulle bli mycket tids- och resurskrävande, får sannolikt inventeringen omfatta vad som kommit till samhällsorganens kännedom och behovet därutöver beräknas schablonmässigt utifrån de erfarenheter som hittills gjorts.

Program för utbyggnad. Den nuvarande kapaciteten inom arbetsvården är såsom nämnts otillräcklig. En konkret plan för den erforderliga utbyggnaden bör snarast framläggas och kompletteras efter hand som inventeringsresultatet ger anledning härtill.

Differentiering. En utbyggnad bör avse både samhällets egna institutioner och verksamheten inom företagen. Av största vikt är att man söker finna nya sysselsättningar och metoder för att kunna tillgodose de olika behov som förekommer men också för att kunna öka kapaciteten. Behovet av hemarbete är nu helt otillräckligt tillgodosett och bör särskilt uppmärksammas.

Organisation. En upprustning måste medföra en kraftig ökning i fråga om verkstäder för skyddad sysselsättning. Likaså är en långt bättre geografisk täckning och förgrening nödvändig om behoven skall kunna tillgodoses. Detta kommer att ställa ökade krav på huvudmännen landsting, kommuner och enskilda organisationer. Ett centralt samordningsorgan bör tillskapas. I detta bör ingå företrädare för arbetsmarknadsstyrelsen och huvudmännens organisationer samt rehabiliteringsexpertis och driftsteknisk och driftsekonomisk expertis. Samordningsorganet bör ha en rådgivande funktion och verka för upplysning om verksamheten samt särskilt uppmärksamma de driftsekonomiska och försäljningstekniska problemen.

Utbildningsfrågor. De rehabiliterande och arbetsvårdande insatserna ställer betydande krav på personalen. Verksamheten måste anpassas till näringslivet och dess arbetsformer bedrivs på företagsmässigt bästa sätt, vilket förutsätter både tekniskt och ekonomiskt kunnande etc., samtidigt som de människovårdande synpunkterna hela tiden måste stå i förgrunden. En utbyggnad av verksamheten förutsätter att personaltillgången säkras. Utbildning av erforderlig personal bör därför ingå som ett väsentligt led i utbyggnadsprogrammet.

Finansiering. Skall den erforderliga utbyggnaden komma till stånd inom skälig tid, måste staten vara beredd att väsentligt öka sina insatser. Särskilt gäller detta i fråga om driftskostnaderna. ATP-systemet har ett starkt ekonomiskt intresse av att verksamheten blir så omfattande och effektiv som möjligt, emedan effektiva arbetsvårdsinsatser i många fall medför att eljest ofrånkomlig pensionering inte behöver komma i fråga. Detta motiverar att ATP-systemet ekonomiskt främjar arbetsvårdsverksamheten. Ekonomiskt stöd torde lämpligast kunna lämnas genom att ATP-fonderna ställer kapital till förfogande på mycket förmånliga villkor och därjämte bidrar till vissa driftsutgifter.

Arbetsvården beröres f. n. av två olika utredningar, dels ur arbetsmark-

nadspolitisk synpunkt av den år 1960 tillkallade arbetsmarknadsutredningen, dels ur rehabiliteringssynpunkt av den år 1961 tillkallade centrala rehabiliteringsberedningen. Därjämte torde inom arbetsmarknadsstyrelsen finnas värdefulla riktlinjer och erfarenheter. Med hänsyn till den tid dessa utredningar nu arbetat bör grunderna för ett upprustningsprogram kunna utarbetas inom en mycket nära framtid, så att förslag kan föreläggas 1965 års riksdag. Vi föreslår att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller härom.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställes,

I. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att medel ur reservationsanslaget Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. under elfte huvudtiteln må tagas i anspråk för bestridande av kostnader för arbetsprövning vid arbetsträningsverkstäder i enlighet med arbetsmarknadsstyrelsens framställning;

II. a) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade i enlighet med arbetsmarknadsstyrelsens framställning må utgå med högst 390 kronor per m² i stället för nu gällande högst 325 kronor per m²,

b) att riksdagen till *Bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade* under elfte huvudtiteln för budgetåret 1964/65 måtte anvisa ett reservationsanslag av 15 000 000 kronor;

III. a) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t beträffande *Bidrag till driften av verkstäder för handikappade* måtte begära dels att särskilt bidrag må som nu utgå med 50 procent av redovisat underskott, dock ej med nu gällande maximibelopp 2 000 kronor per arbetsplats och år utan till denna del efter prövning av bidragsbeloppets storlek i varje särskilt fall, dels att bidrag till halvskyddad sysselsättning må utgå med högst 3 kronor per arbetstimme i stället för nu gällande 1 krona per arbetstimme, allt enligt arbetsmarknadsstyrelsens framställning,

b) att riksdagen till *Bidrag till driften av verkstäder för handikappade* under elfte huvudtiteln för budgetåret 1964/65 måtte anvisa ett förslagsanslag av 17 000 000 kronor; samt

IV. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att förslag rörande konkret utbyggnadsprogram för

arbetsvården och till denna knutna aktiviteter måtte föreläggas 1965 års riksdag i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 26 januari 1964

Harry Wahrendorff

David Gomér

Johannes Antonsson

Bihang till riksdagens protokoll 1964. 4 saml. Nr 633—639